

Ludassy Mária

KERESZTÉNYSÉG KONTRA FAJELMÉLET

Egy több mint másfél évszázados szöveg kommentálása kapcsán miért éppen ezt a motívumot emelem ki? Mert egy olyan országban, melyben a „kereszténység” szó szinonimája a „nem zsidó”, talán nem érdektelen felidézni a fajelmélet születésének történelmi pillanatát, amikor a faji egyenlőtlenség doktrínája nemcsak a liberális szabadság szellemével, a szocialisztikus egyenlőségeszménnyel került szembe, hanem mindezekelőtt a keresztény testvériség ideáljával. Tocqueville és Gobineau levelezése a középső tétel, az állami paternalizmus, az etatista egyenlősítés kritikájával kezdődött: a két arisztokrata a személyes szabadság halálos ítéletének tartotta a gondoskodó állam gazdasági redisztribúciója következtében keletkező egalitárius tömegtársadalmat. Am Tocqueville csupán a szellemi igénytelenség, a kötelező konformizmus veszélye miatt utasítja el az individuális szabadság ellenében egyenlősítő demokrácia (majd államszocializmus) eszményét, annak a keresztény karitásban gyökerező univerzalizmusát mindig tisztelettel említi: „*Szerintem a modern kori moralisták legjelentősebb újdonsága két olyan eszme rendkívüli fejlődésében és új megjelenési formájában rejlik, melyet már a kereszténység is előtérbe tolt: az egyik, hogy minden embernek egyformán joga van a földi javakhoz, a másik pedig, hogy azoknak, akik bővebben vannak e javaknak, kötelességük segítségére lenni nélkülözö embertársaiknak.*” (1843. szeptember 5.) A problémát csak az jelentheti, hogy az egyetemes emberszeretet e parancsolatát a modern állam nem hagyja a magánkaritás szférájában, hanem „*a kormányok feladatául írja elő, hogy kötelezően orvosoljanak bizonyos egyenlőtlenségeket*”, ami az ekképpen államilag megsegélyezett szükségyszerű államfűggőséghez, azaz politikai szervilizmusához vezet(het).

Am Gobineau gondolja nem a megsegítettek kiszolgáltatottsága és ebből eredő kiszolgálói hajlandósága, hanem a keresztény karitás „*szolgaszelleműsége*”, az egész emberiségre kiterjedő testvériség vallásának rabszolgaszelleme. Ennek abszurd következménye az a gondolat, hogy „*az államnak foglalkoznia kell a szegényekkel*”, sőt még a börtönviszonyok humanizálásával is: „*a bűnösök jogairól beszélnek, a foglyok emberi méltóságát védelmézik*” (1843. szeptember 8.) azok a liberálisok, akik akár személyes hitetlenségük ellenére is Krisztus követői a megengedhetetlen megbocsátás szellemében. Talált, súlylyedt. Tocqueville gyermekkorában a felvilágosodás filozófusait olvasta, s a kamaszkori kétely a későbbiekben sem oszlott el: akármilyen pozitív véleménye volt is a krisztusi erkölcs emelkedettségéről (sőt amerikai tapasztalatai alapján a politikai szerepvállalást elutasító katolicizmus szabadságelvű szelleméről), a szertartásokon való részvételt képmutatásnak érezte volna: „*Bevallom, én abszolút más véleményt vallok a kereszténységről. Bár nem vagyok hívő, akármilyen hitetlen legyek is, soha nem tudom mély megindulás nélkül olvasni az Evangéliumot. Nem tudom felfogni, hogy eme csodálatos könyv olvastán az Ön lelke hogyan nem érzi át az ember felszabadításának nemes aspirációját, a legtisztább és legmélyebb moralitás lélekemelő légkörét?*” (1843. október 2.) A válasz egyszerű: A FAJOK EGYENLŐTLENSÉGÉRŐL szerzője számára az ember felszabadításának eszméje elfogadhatatlan: nincs egyetemes emberiség, nem lehetséges egyetemes megváltás, ami egyik faj számára a felszabadítást jelenti, az a másik faj számára az alávetettséget – vagy legalábbis korábbi kivált-

ságai elvesztését – hozza. A kereszténység az alsóbbrendű fajok lázadása a kiválasztott, felsőbbrendű (fehér-árja) fajok ellen – ám ez a felfogás nem akadályozta meg Gobineau-t abban, hogy látványosan részt vegyen a katolikus ceremóniákon, s a miselátogatást esetleg szabadgondolkodó szolgáitól is megkövetelje.

„Mert akárhogy is, azt el kell ismerni, hogy miközben Ön az anyaszentegyház előtt mélyen meghajol, és – meglehet, nagyon is őszintén – minden módon igyekszik megmaradni kebelében, az elmélete a lényegét illetően nagyon is egyházellenes, és akárhány következtetést lehet belőle levonni, mind szemben áll az egyház álláspontjával.” (1856. július 30.) Az ANTISZEMITIZMUS, A FAJOK EGYENLŐTLENSÉGÉRŐL szerzőjének legfontosabb gondolata – kiváltképp mivel a középkori antijudaizmussal szemben nem Krisztus megölését, hanem a krisztusi eszmék egalitárius és szabadelvű továbbfejlesztését veti a liberalizmus és a szocializmus szálláscsinálóinak tekintett zsidók szemére – „összeegyeztethetetlen a kereszténység betűjével és szellemével”. Az az igazság, mely Jézus szerint szabaddá tesz, a „testvér léssen minden ember” krédója, s ez ellentétes Gobineau „tudományosnak” tekintett tételével, a fajok természettörvény szerinti szigorú egyenlőtlenségével. „Van-e egyértelműbb a Teremtés könyvében, mint az emberi faj egysége, vagyis az, hogy az egész emberiségnek egy és ugyanaz az ember az őse? Ami pedig a kereszténység szellemét illeti, talán bizony nem az-é a legjellegzetesebb ismérve, hogy minden olyan faji megkülönböztetést el akar törölni, amit a zsidó vallás még meghagyott, és hogy egyetlen fajnak fogja fel az egész emberiséget, amelynek minden egyes tagjában egyformán megvan a képesség a jobbulásra és a tökéletesedésre, meg arra is, hogy hasonlítson embertársára?” (1857. január 24.)

Míg a zsidó-keresztény hagyománnyal Gobineau neopogány fajelmélete látványosan szakított, a mohamedán vallás, mellyel Tocqueville-nak köszönhetően ismerkedett meg, igencsak vonzotta, az emberi élet tiszteletét nem ismerő kíméletlensége miatt: „Miközben Ön olyan szigorúan ítéli meg azt a vallást, amelyik mégiscsak az emberi faj élére állított minket, úgy látom, az iszlám valláshoz nagyon is vonzódik.” (1843. október 22.) Míg a keresztény univerzalizmus az európai haladás szellemi bázisa, a mohamedán partikularizmus az iszlám világ szellemi hanyatlásának és anyagi stagnációjának oka, és ez kiszolgáltatottá teszi a kis keresztény Európának, melynek dinamizmusát az egyéni lelkiismeret szabadsága adja. (Vö. 1855. november 13-i levél.) Európában Gobineau fajelmélete csak a keresztény karitással igazából megbékélni sohasem tudó, az EDDA-DALOK mítoszának bűvöletében élő Németországban lehet sikeres, meg a fekete faj alsóbbrendűségének elméletében igazolásra találó amerikai rabszolgatartók körében – írja Tocqueville (1856. július 30.). Am a végső szakítást a Louis Bonaparte-féle államcsíny megítélése hozta. Tocqueville a totális elítélést tekintette az egyetlen morálisan elfogadható álláspontnak, míg Gobineau a liberális eszmék totális kudarcának igazolásaként üdvözölte III. Napóleon császárságát: „Mivel féken akarja tartani a csöcseléket, a szemében egy pillanatra sem kétséges, hogy jó oldala is van a szablya és a furkósbot kormányának... Szerintem az adja az értékét az emberi társadalomnak, meg az egyénnek is, hogy élni tud a szabadsággal... Nem, én a magam részéről képtelen vagyok elhinni, hogy az emberi faj elkorcsosult csordává züllött, mint ahogy Ön állítja, és hogy nincs mit tenni, ezt az egész csordát át kell adni annak a néhány pástornak, akik, mindent összevetve, nemcsak hogy semmivel sem jobbak nálunk, de gyakran rosszabbak is.” (1857. január 24.)